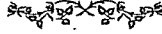

AHMED MÂHİR EFENDİ’NİN UBUDİYET-İBADET KONUSUNA METAFİZİK YAKLAŞIMLARI

Lamia LEVENT*

Özet:

İslam’ın çizdiği sınırları muhafaza etmek, mevcut olana razı olmak, elden çıkana sabretmek şeklinde tanımlanan ubudiyet, mutasavvıfların ilk dönemlerden itibaren ilgi gösterdikleri ve farklı yorumlarda buldukları bir konudur. Bu makalede Osmanlı’nın son dönem mutasavvıfları arasında olan Ahmed Mâhir Efendi’nin, bu kavramlara İbn Atâullah İskenderî’nin Hikem’i çerçevesinde getirdiği yorumları konu edinmektedir. Ona göre ibadet, ne birtakım keşif ve kerametler elde etmek için ne de ilahî azaptan kurtulmak ve cennete girmek için yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Mâhir Efendi, İbadet, Ubudiyet.

Ahmed Mâhir Efendi’s Transcendental Approach to Worship

Abstract:

Worship is described as a practice to protect barriers which Islam has put forward, to agree with what you have, and to be patient with what you have lost. Worship is a subject which sûfis deal with and have different commentaries on. This article deals with a last Ottoman sûfi, Ahmed Mâhir Efendi’s comments about this concept in the context of Ibn Ata Allah Iskandari’s book named ‘Hikam’. For him worship must be undertaken neither for thaumaturgic gift nor for escape of punishment and for award.

Key Words: Ahmed Mâhir Efendi, Worship, Ubudiyah.

* Dr., DiB Diyanet İşleri Uzmanı

Ubudiyet-Rububiyet

Sözlükte kulluk, kölelik, aşırı bağılılık, itaat anlamlarına gelen ubudiyet, ahitlere vefa göstermek, İslam'ın çizdiği sınırları muhafaza etmek, mevcut olana razı olmak, elden çıkana sabretmek şeklinde tanımlanmaktadır.¹ İnsan, Allah'a karşı yapmış olduğu kulluk göreviyle sadece O'nun emirlerini yerine getirmiş olmaz. Aynı zamanda her türlü söz ve davranışlarında göstermiş olduğu saygı ve sevgi ile de O'nun hoşnutluğunu kazanmış olur. Terbiyecilik, rablik, yaratıcılık gibi anlamlara gelen rububiyet, mevcudatı talep eden isimler için gerekli mertebenin adı olarak tarif edilmiştir.²

İbadet ve ubudiyet kelimeleri bir birine yakın anlamlara sahip olsalar bile, aralarında ince bir fark vardır. İbadet, insanın Allah'a saygı, sevgi ve itaatini göstermek, onun hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle ortaya koyduğu belirli tutum ve gerçekleştirdiği davranış, duyuş ve sözleri ifade ederken; ubûdiyet insanın hayatını daima Allah'a karşı saygı ve itaat bilinci içerisinde geçirmesi olarak tanımlanmıştır.³ Diğer bir anlamda ise ubûdiyet, kulan Allah'ın yaptıklarından memnun olması, ibadet ise O'nun razı olacağı işleri yapması⁴ şeklinde ifade edilmiştir. Bu tanımlardan yola çıkarsak; ibadette birtakım davranışların önem kazanması söz konusu iken, ubudiyette ahlaki ve manevi öz ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla ubudiyetin ibadeti de içerisine alacak şekilde bir anlam genişliğine sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Hayatın bir bütün olarak ibadet bilinci içerisinde yaşanması anlayışı sûfiler tarafından benimsenen bir anlayıştır. Nitekim sûfiler bu anlam genişliği sebebiyle ubudiyete daha fazla önem vermişlerdir. Râgıp el-İsfahanî ibadeti alçakgönüllülüğün en ileri derecesi, ubudiyeti ise alçakgönüllülüğün dışı vurulması⁵ şeklinde açıklamakta ve ubudiyeti ibadetten daha önemli görmektedir.

Ubudiyet zuhur eden kader karşısında iradeyi terk etmektir. Kendine güç, kuvvet nispet etmekten beri olmak (lâ havle velâ kuvvete demek), Allah'ın ihsan ettiği ve devam ettirdiği lütuf ve nimetleri ikrar etmektir. Cüneyd: "Ubudiyet (ahirette faydası olmayan) meşguliyetleri terk etmek ve bütün feragatin esası olan bir meşguliyet (amel etmek, fakat ameli yaratandan bilmek) ile uğraşmaktır." şeklinde tarif etmiştir. Sûfilere göre ubudiyet (kulluk, kölelik) ibadet (tapınmak)'ten daha mükemmeldir. Onlara göre ibadet müminlerin avamı, ubudiyet havâsı, ubudet ise havâsın da havâsı içindir.⁶

1 Cürcanî, *Kitabu't-Târifat*, (Daru'l-Kitabu'l-Arabiyye), Beyrut 1997, s. 190.

2 Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul 2005, s. 522.

3 Mustafa Sinanoğlu, "İbadet", *DİA*, İstanbul 1999, c. 19, s. 233.

4 İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, (Daru'l-Sadr), Beyrut, c. 3, s. 271.

5 Ragıb el-İsfahanî, *Müfredât*, (Daru'ş-Şamiyye), Beyrut 1993, s. 543.

6 Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye fi İlmî'l-Tasavvuf*, (Daru'l-Hayr), Beyrut 1995, ss. 197-198.

Kulda tahakkuk eden vasıflar fakr, acz, zayıflık ve zillettir. Bunlara mukabil Hakk'ın imdat ettiği vasıflar rububiyet ve uluhiyettir. Cenâb-ı Hakk'ın zâtî vasıflarıyla kullarına tecelli ve imdadı, kulların kulluk vasıflarıyla vasıflanmasına bağlıdır. Mesela insan kendisi aziz olamaz. Zira izzet Cenâb-ı Hakk'a mahsustur. İnsan ne zaman zilletini kabul ederek Hakk'a iltica ederse, Cenâb-ı Hakk da ona aziz ismiyle tecelli ederek kullar arasında izzetle mümtaz kılar. Aynı şekilde bir insan rubûbiyet vasıflarını takınarak izzet ve kudretle meydana çıkma fikrine düşerse, Yüce Allah onu zelil ve fakir ederek ibret-i âlem eder. Dolayısıyla sadık bir mürit, kulluk vasıflarıyla ahlaklanıp rububiyet vasıflarına bağlılıkla zillet secdesine çöküp Cenâb-ı Hakk'a niyaz ederse, Yüce Allah acz ve yakarış kapısında âcizlik ve zavallılığını itiraf eden kulunun bu tavrına karşılık olarak; kulunun vaki dualarını kabul edeceğini sûfiler ifade etmişlerdir.⁷

Ubudet kulun Allah'a ait olmasıdır. Ardından ubudiyet gelir. Bu, kulun ilahî mazhara ait olmasıdır. Ubudetle muhalefet değil, emre itaat gerçekleşir. Ona "ol" dediğinde tereddütsüz gerçekleşir. Çünkü burada sadece zâtî itibarıyla yaratılışa kabiliyetli ayn-ı sâbite⁸ bulunmaktadır. Ayn-ı sâbite tecellîye mazhar olup da kendisine 'yap' veya 'yapma' denildiğinde muhalefet ederse, tecellîye mazhar olmasından dolayıdır. Duraksamadan itaat ederse, aynından dolayıdır. "Biz bir şeyin olmasını istediğimiz zaman ona söyleyecek sözümüz sadece 'ol' dememizdir. O hemen olurverir."⁹ Bu ubudiyetle o gün Allah'a arz olunur.¹⁰

Ahmed Mâhir Efendi'nin Ubudiyet ve İbadete Hikmetler Bağlamında Yaklaşımları

Ahmed Mâhir Efendi'nin ubudiyet ve ibadet konularındaki yaklaşımlarını İbn Atâullah İskenderî'nin meşhur eseri, Hikem'e yazdığı, "el-Muhkem fi Şerhi'l-Hikem"

7 Ahmed Mâhir Efendi, *El-Muhkem Fi Şerhi'l-Hikem*, c. 1, İstanbul 1323 c. 2, ss. 327-328.

8 Ayn-ı sâbite/A'yân-ı Sâbite: Ayn-ı sabite fikrini ortaya atan ilk Müslüman düşünür İbnü'l-Arabî'dir. İbnü'l-Arabî onu birleştirici bir eyleme sahip kendi özel boyasıyla adlandırmıştır. İki lafızdan oluşan ayn-ı sâbitede, ayn ile hakikati, zatı ve mahiyeti kastedilirken, sübût veya sâbit ile de insan mahiyetinin zihindeki varlığı gibi zihni veya akli varlığı kastedilir. Söz konusu zihni varlık, insan bireylerinin dıştaki varlığı gibi, zaman ve mekânda, zihnin dışında gerçekleşmek anlamındaki var olma hâlinin zıttıdır. İbnü'l-Arabî ayn-ı sabiteden söz ettiğinde, varlıkların şahıslarının bulunduğu duyulur ve harici âlemin yanında eşyanın hakikatlerinin veya akledilir mahiyetlerinin bulunduğu akledilir âlemin varlığını ifade etmiş olur. Kısaca ayn-ı sâbite, mutlak bilinmezliğinde Hakk ile duyulur âlem arasındaki bir mertebeyi oluşturur. Buna göre onlar, bir yandan Tanrı'nın batınlık mertebesinden ilk tenezzülü, öte yandan dış âlemde bulunmayıp Tanrı'nın ilminde sabit olan ve bütün varlıklarda etki sahibi, hatta bütün varlıkların aslı olan örneklerdir. Bkz. Suad el-Hakim, *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*, ss. 90-93.

9 Nahl, 16/40.

10 Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, ter. Ekrem Demirli, c. 10, (Litera Yayıncılık) İstanbul 2008, c. 6, ss. 354-355.

isimli eserinden yola çıkarak açıklamaya çalışacağız Bu kıymetli esere yazmış olduğu şerh ile Ahmed Mâhir Efendi, tasavvuf alanındaki engin bilgisini gözler önüne sermiştir. Ayrıca Hikem gibi bir eserin ilhamı ile yazılmış olması onun görüşlerinin derinliğini ve önemini artırmaktadır.

Hikem'in şöhretinin tüm İslam coğrafyasına yayılmasının ve her kesimden Müslüman tarafından ilgiyle okunan bir tasavvuf klasîği olmasının en başta gelen sebebi onun ibadetlere yüklediği anlamlardan gelmektedir. Hikem'i diğer tasavvuf klasiklerinin önüne geçiren kuru tasavvufî bilgilerin ötesinde ibadetlere ve kulluğa yapmış olduğu vurgudur.

Sûfilerin ubûdiyete yükledikleri anlam sûfi olmayanların anladıklarından farklıdır. İbadet ehli yapmış olduğu ibadetle Cenâb-ı Hakk'a yakın olmak, O'nun ilahî lütuf ve mükâfatlarına nail olmak ister. Ancak sûfilerin ubudiyetten anladıkları ise, kulun tüm benliğiyle Cenâb-ı Hakk'a yönelmesidir. Bunu yaparken de iradesini bir kenara koyarak kendinde hiçbir varlık vehmetmemesi gerekir. İbn Atâullah, sâlikin kulluğunun gereğini icra etmesini ve bu konuda dikkatli olmasını ifade ediyor bu hikmette: "O'nun rububiyet sıfatlarına müteallik ve bağı, kendi ubudiyet ve kulluk sıfatlarıyla ise mütehakkık ol. Onları icra ve ispat et."¹¹

Ahmed Mâhir Efendi'ye göre, kulun rububiyet vasıflarıyla müteallik olmasının manası, varlık ve varlığın gerektirdiği hiçbir şeyi insanın kendine mal etmeyip, emanet bir beşeriyet elbisesi olduğunu basiret gözüyle görmesidir. Bu varlığı, hakikî ilahî varlıktan bilerek bütün emanet vasıfların Hakk'ın sıfatlarının eserlerinden ibaret olduğuna şahitlik yapmaktır. Ahmed Mâhir Efendi, bu irfanı elde etmenin yolunu ise şöyle açıklamaktadır: "Fakr ve yokluk, fenâ ve za'f, züill ve acz gibi kulluk vasıflarıyla vasıflanmaktır. Öyleyse, rububiyet vasıflarıyla taalluk ile ubudiyet vasıflarının tahakkuku birbirinden ayrılmayıp tek şeyden ibarettir. Ancak öncelikle kulluk vasıflarının hasıl olması gerekir ki, rububiyet vasıfları tahakkuk etsin."¹²

Ahmed Mâhir Efendi, hakiki anlamda ubudiyetin ortaya çıkmasını, kulun kulluk bilinci ve şuuruna sahip olmasıyla irtibatlandırmaktadır. Kul, kulluğunun gereği olan acizlik, muhtaçlık, zayıflık gibi vasıflarla muttasıf olursa, Cenab-ı Hak da onda ubudiyet vasıflarının tahakkuk etmesini gerekli kılar.

Ona göre seyr ü sülûk bu tahakkukun gerçekleşmesinde başlangıç aşamasıdır. Nafile ve farzlara, ilahî zikirlere devam ile "fenâ fillah" makamına vasıl olan mürit,

11 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c. 1, s. 226.

12 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c. 1, s. 226.

sübhanî sıfatların tecellisi ile bu tahakkuk gerçekleşse bile; bununla ne kulun Tanrı olması ne de Tanrı'nın kul olması lazım gelir.¹³

Sâlikin kulluğun gereği olan ibadetlerini icra etmesiyle, Yüce Allah'ın rububiyet sıfatı tecelli edecektir. Ancak kul ne kadar ibadet etse de, ibadetine hiçbir zaman güvenmemeli ve büyük görmemelidir. Çünkü Yüce Allah'ın uluhiyeti karşısında biz ne kadar ibadet ve taat etsek de hakkıyla ubudiyet yapmış olmayız. Ancak burada unutulmaması gereken çok ince bir husus var ki, o da ne ubudiyetimizi elden bırakacağız ne de amellerimize güveneceğiz. İkisinin ortasında, dengeyi yakalamaya çalışmak en sağlam yol olsa gerektir. Nitekim Ahmed Mâhir Efendi'nin ibadet ve kullukla ilgili görüşlerine baktığımızda havf ve recayı iki kanat yaparak seyr ü sülûkte bulunmayı tavsiye etmesini onun mutedil tasavvuf anlayışının bir göstergesi olarak görebiliriz.

Nitekim o, "Günah işleme ve hataya düşme zamanında ümidin azalması, amele güvenmenin alametlerindedir." hikmetini açıklarken ibadet hususundaki bu yaklaşımına da açıklık getirmektedir. Bir kısım insanların ilahî azaptan kurtulmak ve cennete girmek için ibadet ettiklerini, diğer bir kısmın ise ilahî sırları ve gayb keşiflerini elde etmek için ibadet ettiklerini söylemektedir. Ancak Ahmet Mâhir Efendi'ye göre her iki sınıf insan da amellerini kendilerine nispet ettiklerinden makbul bir amel işlemiş olmazlar. Burada amele itimat vardır ve bu da nefsanî bir hâl olduğundan çok tehlikeli bir durumdur.

Büyük arifler kendilerinde güvenilmeye değer bir durum görmezler. Onlar her türlü amel, fiil, hatta hareketsizliklerinin dahi hakiki faili olarak Cenab-ı Hakk'ı görürler. Bir kusur veya hata işlediklerinde ümitlerinde bir azalma olmaz, ibadet ettiklerinde de havf ve haşyetleri de eksilmez.¹⁴

Ahmed Mâhir Efendi burada yine önemli bir noktaya dikkat çekmektedir. Ona göre, kulun ümit etmesi için evvela amelinin olması gerektiği; aksi takdirde recânın boş bir temenniden öteye bir anlam taşımayacağı gerçeğidir. "Amel ve ibadetle beraber olan duygu recâ (ümit) adını alır. Aksi takdirde o duygu kuru bir temenni olmaktan öteye geçmez."¹⁵

Ahmed Mâhir Efendi fazla ümitvar olmanın da bir sınırının olması gerektiği ikazını yaparak şöyle açıklıyor bu durumu: Hakikî recâ, yakîn makamlarından bir makam olup salih amellerde gayrete sebep olur. Zira bir şeyi ümit edenin onun peşine düşmesi ve bir şeyden korkanın da ondan kaçması tabiidir. Eğer bir kimse ümidim var diyerek iyiliklerden uzaklaşıp, kötülöklere yakın olursa buna ümid değil, ancak temenni

13 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c. 1, s. 226.

14 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c. 1, s. 6.

15 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c.1, s. 158.

ve gurur denilir. İyi işlere yakın olmayan kuruntu sahipleri de dünya sevgisi ile sarhoş oldukları hâlde af ve merhamet temennisinde bulduklarından, Cenâb-ı Hakk onları şu âyet-i kerîme ile kınamıştır: “Ardlarından onların yerine, Kitâb’a varis olan birtakım (kötü) kimseler geldi. Şu değersiz dünyanın geçici menfaatini alıyorlar ve ‘biz nasıl olsa affedileceğiz’ diyorlar.”¹⁶ O, bu hususta sûfilerden Mâruf-i Kerhî’nin görüşlerine yer verir: “Amel işlemeksizin cennet talep etmek günah, sebepsiz şefaat dileği gurur ve itaatinde bulunulmayan kimseden lütuf ve merhamet ummak cehalet ve ahmaklıktır.” Ayrıca: “Kendisine kulluk etmediğin zâttan ihsan ve bağış ümit etmek aşırılıktır.”¹⁷

Ahmed Mâhir Efendi, iman ehlinin Cenâb-ı Hakk’a karşı devamlı korku ve ümit arasında kulluk etmesi gerektiğini söyleyerek bunun sebebini şöyle izah etmektedir: “Çünkü O’nun cezasından emniyeti icap eden bir durum yoktur. Ancak O’nun geniş rahmetinden yeis ve umutsuzluğa mani olan hâl ise mevcuttur.”¹⁸

Serrâc, Ahmed Mâhir Efendi’nin denge ekseninde açıkladığı bu kavramları benzer şekilde açıklamaktadır. Ona göre havf ve recâ amelin iki kanadıdır ki, onlarsız uçulmaz diyerek ikisi arasındaki dengeye işaret etmektedir. Ayrıca havf kavramını muhabbetle izah ederek bu konuda farklı bir açıklama getirmiştir. Ona göre sûfiler Allah’a yakınlıklarına bakarak havf duydukları gibi muhabbet de duyarlar. Allah’a yakınlığı sırasında kalbiyle Yüce Mevlâ’nın azametini, heybetini, kudretini, celâlini müşahade eden kimse, korku, hayâ ve ürperti duyar. Yüce Mevlâ’nın lütuf, ihsan, muhabbet ve cemâlini düşünen kimsenin ise, muhabbet duyacağını ifade etmektedir.¹⁹

Ahmed Mâhir Efendi, irfânın elde edilmesiyle amel ve çalışmanın düştüğünü söylemenin, zındıklık ve dinden çıkmadan başka bir şey olmadığını ifade ederek, Resulüallah’ın, ashabının, velî ve âlimlerin ibadet konusundaki say ve gayretini örnek göstermektedir. Ebu Süleyman-ı Daranî’nin şu sözünü zikretmektedir: “İbadet nuru kalbe yerleşirse bâtın azaları rahatlar. Bâtın ikliminin padişahı olan kalp ibadetin lezzetini alırsa, ona tabi olan azalar ibadette yorgunluk çekmezler.”²⁰

Ahmed Mâhir Efendi bu konudaki izahatlarını çok yerinde bir beyitle taçlandırılmaktadır:

16 A’raf, 7/169.

17 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c.1, s. 283.

18 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c.1, ss. 158-159.

19 Ebu Nasr Serrâc et-Tusî, *Kitabu’l- Luma*, nşr. Abdulhâlim Mahmud-Taha Abdülbaki Şurur, Bağdat 1960, 92-93.

20 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c. 1, s. 212

İbadetle bulanlar buldu Hakk'ı

İbadetsiz kimin var Hakk'ta hakkı²¹

Ahmed Mâhir Efendi, ibadetlerin Cenab-ı Hakk indinde makbul olabilmesi için ihlâsın vazgeçilmez olduğunu şu hikmet etrafında açıklamaktadır: “İbadetleri, ayakta duran birtakım şekil ve suretlerden ibarettir. Bu şekillerin ruhu ve özü ise kendilerinde bulunan ihlâsın sırrıdır.”²²

Ahmed Mâhir Efendi, bu hikmetten yola çıkarak ihlâsı kulların ibadetteki derece ve makamlarına göre değiştiğini ifade ederek, ihlâsı üç derecede açıklamıştır. Ebrar makamındaki kulların ihlâsı, açık ve gizli riyadan uzak olmaktır. Bu zümre, ibadet ve salih amelleri sadece Allah için yaparlar ve bu konuda çok titizlik gösterirler. Zevk ve muhabbet makamında olan âşıkların ihlâsı, amellerini cennet arzusu ve cehennem korkusu olmadan yapmalarıdır. Muhabbet erbabı ibadetlerini nefislerine nispet etmekten korkar ve amellerini Cenâb-ı Hakk'ın büyüklüğünü kabul etmek, tazim ve hürmet göstermek için ifa ederler. Bu konuda Rabiatü'l- Adeviyye şöyle münacatta bulunmuştur: “Ya Rabbi! Ben sana cehennem korkusu ya da cennet ümidiyle ibadet etmedim.”²³

Üçüncü derece mukarriblerin ihlâsıdır. Mukarribler kendilerinde asla bir varlık ve kudret görmez, bütün hareketlerinde yalnızca Cenâb-ı Hakk'ı müşahade ederler. Âşıkların ibadeti Allah için, âriflerin kulluğu ise Allah ile. Allah için amel mükâfatı gerektirir. Allah ile amel ise O'nun yakınlığını gerektirir.²⁴

Ahmed Mâhir Efendi ihlâslı ibadeti, dünyevî karşılık ve uhrevî mükâfattan soyunmuş olan salih ameller şeklinde târif etmektedir. Ona göre bir insan ibadet eder ve mukabilinde gerek dünyada gerekse âhirette mükâfat talebinde bulunursa bu ibadeti yalnızca Allah rızası için işlemiş olmayacağı için, ibadetine sıdk ve ihlâs noksanlığı olur. Ecir mükâfat maksadıyla yapılan ibadet ve taat, ulûhiyet hukukuna ve kulluk adabına yakışmaz. Vasitî: “İbadetler mukabilinde sevap ve mükâfat talep etmekten ziyade, af ve mağfiret talep etmek daha uygundur.” diyerek konunun hassasiyetini vurgulamıştır.²⁵

Ahmed Mâhir Efendi'nin ihlâs hususundaki görüşleri abidlerden ziyade âriflerin, tasavvuf ehlinin ihlâsını yansıtmaktadır. Avam ibadet ederken sevap beklentisi içinde olur ve bu düşünce onun ibadetteki ihlâsına zarar vermez. Hatta sevap ve mükâfat

21 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c. 1, ss. 213-214.

22 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c. 1, s. 25.

23 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c. 1, s. 25.

24 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c. 1, ss. 25-26.

25 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c. 1, s. 231.

vurgusu Kur'an-ı Kerim'de teşvik edici bir unsur olarak yer almaktadır. Ancak sûfiler için ihlâsın ifade ettiği anlam bunun ötesinde ve üzerindedir. Sevap ve mükâfat beklentisi içerisinde olmak bir noksanlıktır ve bu durumda kulun ihlâsında noksanlık oluşur. Çünkü ihlâsın manası, ibadeti sadece Allah'a hasretmektir.

Ahmed Mâhir Efendi, insan nefsinin hürs ve cehâlet üzerine yaratıldığını ve hayvanî arzularla mühürlenmiş olduğundan daima hayvanî hazları talep ettiğini ve Rabbanî hukuku terk ettiğini ifade etmektedir. Bu sebeple mürid bazı amelleri diğerlerine nisbetle daha hafif görür ve nefsi de ona meyil ve muhabbet duyarsa derhâl kendini tenkit etmeli ve nefsin isteğinin aksine davranması gerektiğini söyleyerek uyarıda bulunmalıdır. Çünkü nefse hafif gelen amelleri seçmek, hakikat erbabına göre kalbin manevî nifakından sayılmaktadır.²⁶

Ahmed Mâhir Efendi, marifetin bâtınî nimet, ibadetin de zâhiri nimet olduğunu söylemektedir. Bu iki mukaddes vazife ile rızıklandırılmış olan sâlik, zâhiren ve bâtınen tam olarak ilâhî nimete nail, iki dünyada da emeline vasıl olmuş olur. Bu müridin kulluk vazifeleri bakımından ulaşmayı arzuladığı gayedir.²⁷

Marifeti elde etmek kulun çabasından ziyade Cenab-ı Hakk'ın kuluna bir ikramı ve hediyesidir. Dolayısıyla bu makama ulaşan kul için artık ibadetinin çokluğu ve azlığı önemini kaybeder, diyor İbn Atâullah: "Allah sana taarruf ve mârifet kapısını açınca artık ibadetinin azlığı ile ilgilenme! Allah sana bu kapıyı açmakla kendini sana tanıtmak istemektedir. Bilmiyor musun ki, taarruf O'ndan sana gelen şeydir. İbadetler ise senin O'na karşı yaptığın şeylerdir. O'ndan sana gelen nerde, senden O'na hediye edilen nerde..."²⁸

Ahmed Mâhir Efendi, Allah Teâlâ'nın hediyesi olan mârifetullaha nazaran, kulluk arzı olan ibadetin ehemmiyeti olmadığını ifade etmektedir. Bundan maksadın mârifetullah ile birlikte ibadetin düşmesi değildir. İbadet az veya çok olsun kula aittir. Oysa mârifet az bile olsa kulun sahibinin lütfudur. Allah kulların ibadetlerinden bir fayda sağlamaz, ancak kullar Allah'ın hediyesi olan mârifetten feyz almaktadırlar.²⁹

Ona göre en yüksek gaye mârifettir. Bir sâlike mârifet yolu açılınca amelden ziyade ona ihtimam göstermeli ve daima kalp huzuru ile Cenâb-ı Hakk'a yönelmelidir.³⁰

Yukarıdaki ifadelerinden Ahmed Mâhir Efendi'nin ibadet ve taate ehemmiyet vermediği anlaşılmalıdır. Çünkü marifet ve ibadet arasında aslında yakın bir ilişki

26 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c. 2, s. 356.

27 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c. 1, s. 155.

28 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c. 1, s. 21.

29 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c. 1, s. 21.

30 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c. 1, ss. 21-22.

vardır. Çünkü kul Rabbini isim ve sıfatları ile bilir ve Allah ile arasındaki kulluk muamelesinde samimi, ciddi ve dikkatli olursa, Hakk Teâlâ ona katından bir lütuf ve ihsan olarak marifet kapılarını açar. Dolayısıyla kul her ne kadar kulluğunu en güzel şekilde ifa etmeye çalışsa da, Rabbinin ikramı karşısında elbette bir kıymet ifade etmez. İşte bu açıdan mârifet ibadetten üstün görülmüştür. Ancak burada altı çizilmesi gereken husus, ibadetsiz marifetin hâsıl olamayacağıdır.

Ahmed Mâhir Efendi ihlâş ibadeti, dünyevî karşılık ve uhrevî mükâfattan soyunmuş olan salih ameller şeklinde tarif etmektedir. Ona göre bir insan ibadet eder ve mukabilinde gerek dünyada gerekse âhirette mükâfat talebinde bulunursa bu ibadeti yalnızca Allah rızası için işlemiş olmayacağı için, ibadetinde sıdk ve ihlâs noksanlığı olur. Ecir, mükâfat maksadıyla yapılan ibadet ve taat, ulûhiyet hukukuna ve kulluk adabına yakışmaz. Vasiî: “İbadetler mukabilinde sevap ve mükâfat talep etmekten ziyade, af ve mağfîret talep etmek daha uygundur.” buyurarak konunun hassasiyetini vurgulamıştır.³¹

Ahmed Mâhir Efendi'ye göre ilâhî keşf ve ilhamların kula verilmesinde kendisinin bir dahli yoktur. Bu hâller tamamen vehbi olup, Cenâb-ı Hakk'ın kuluna lütuf ve ikramı olarak görülmelidir. Sâlik, “Kulum bana nafilelerle yaklaşır...”³² kudsî hadisine bakarak Allah'a yakınlık kazanmada ibadet ve taate gayret ve devamlılığın önemli olduğunu sanabilir. Ancak ilâhî feyz ve ilhamlar Rabbanî hediyeler olup, bir amele karşılık olmaktan münezzehtirler. Bu sebeple bu hediyeler hâlis ibadetlerin neticesi değillerdir. Eğer bunlar bir ibadetin akabinde dahi meydana gelseler, ibadet ona nispetle bir sebep mesabesindeir.³³

SONUÇ

Ahmed Mâhir Efendi'ye göre kul, ubudiyetinde sadece Allah'ı kast ederse ve ibadet ve taatında başka bir niyet taşımazsa; bu ibadetler Allah katında bir değer taşır. Niyetinde en ufak bir sapma ve riya bulunan ibadetler, sâlike bir şey kazandırma yerine kaybettirir. Çünkü kul ne kadar ibadet ederse etsin, Cenab-ı Hakk'ın katında asıl olan taşıdığı niyettir. Niyetinde Allah'a yakınlığı taşıyan sâlik, O'nun ilâhî lütuf ve ihsanlarına ve en önemlisi yakınlığına kavuşur. Hiçbir amel, ibadet ve taatle ölçülmeyecek büyüklükte bir ikram olan bu yakınlık, ancak halis niyet ve tüm benliklerinden sıyrılarak Allah Teâlâ'ya yönelen ve ibadet eden ariflerin ulaşabileceği yüce bir makamdır.

31 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c. 1, s. 231.

32 Buharî, Rikak, 38; İbn Mâce, Fiten, 16.

33 Ahmed Mâhir Efendi, *a.g.e.*, c. 1, s. 141.